

Després de publicar *Els valors d'Occident* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001) i *L'autèntic origen dels europeus. El cristianisme en la formació d'Occident* (Barcelona: Pòrtic, 2004), ens arriba aquest nou llibre que sintetitza i completa els anteriors i que fixa —de manera quasi bé definitiva— el pensament del professor Octavi Fullat (1928). Entre altres mèrits, aquesta obra ens ofereix una veritable cosmovisió (*Weltanschauung*), que té com a objectiu final mostrar els grans valors o macrovalors de la tradició occidental. D'alguna manera, Fullat ens proposa una història dels conceptes (*Begriffsgeschichte*), és a dir, una història de l'esperit que s'ha concretat en diverses figuracions culturals fins al punt que Europa no és més que una història narrada (*Historie*) d'esdeveniments (*Geschichte*). Ara bé, malauradament sovint la cadena d'esdeveniments (*Geschichte*) es confon i es fon amb la història narrada (*Historie*), la qual cosa comporta la desaparició del sentit de manera que tot queda reduït a la simple superficialitat.

Altrament, l'humanisme occidental és la representació justament de l'ésser europeu, de manera que Octavi Fullat —en aquest llibre que constitueix una espècie de recapitulació del seu pensament— s'endinsa en l'anàlisi dels transcendents de la història. En aquest espai temporal expectant, Occident ha elaborat les seves valoracions-valors que ens injecten coratge per viure. En realitat, Europa —i per extensió, Occident— configura una història de sentit, una autèntica història narrada que té tres nuclis originaris, a saber: Jerusalem, Atenes i Roma, que, al seu torn, es poden representar en les figures d'Abraham, Ulisses i

11. Paul CELAN, «Salm» (traducció d'Antoni Pous), recopilada a Ramon FARRÉS, *Antoni Pous: L'obra essencial*, Vic, Eumo, 2005.

12. Paul CELAN, «Salm» (traducció d'Antoni Pous), recopilada a Ramon FARRÉS, *Antoni Pous: L'obra essencial*, Vic, Eumo, 2005.

Enees. De la convergència d'aquests tres factors, sorgeix el cristianisme, que dona suport i sentit a la cultura europea i, per extensió, occidental. Tant és així que la tesi que defensa Fullat posa de manifest que la globalitat del que anomenem «Occident» s'entén, i només es pot comprendre, si es té present el cristianisme, fins al punt que es perfila com a matriu històrica dels processos, tant especulatiu com pragmàtics, d'Occident.

Ben mirat, Octavi Fullat ha afaïçonat al llarg dels darrers anys una cosmovisió que vol copsar l'essència d'Europa a partir de les aportacions històriques del profetisme jueu amb el principi de la dignitat humana (*Ruab*, esperit), la racionalitat grega (*Logos*) i la tecnologia romana (*Ratio*), que donen sentit al cristianisme que va fondre la grecoromanitat —que aportava el coneixement dels grecs i la tècnica dels romans— i el judaisme —portador del concepte de la profecia, del «per a què». Per tant, el cristianisme —i per extensió, la civilització occidental— ha tingut tres progenitors: dos de pagans (Grècia i Roma) i un de sinàitic (el judaisme). Les tres memòries —hebrea, grega i llatina— permeten una hermenèutica creadora a partir de la significació que acullen, bo i possibilitant una exegesi que configura l'*Homo occidentalis* com a lligam unificador gràcies al paper vivificador del cristianisme. Aquí assoleix tota la seva autèntica dimensió la figura de Pau de Tars, que dibuixa l'esborrany de la civilització occidental a través d'un ecumenisme que parteix del profetisme jueu, de la saviesa grega i del poder romà, i que troba en Jesús de Galilea —el Déu-encarnat, el Verb de Déu ingressat en la història— la seva clau de volta. Justament el que batega en el fons del llibre que ens ocupa és ben clar: el cristianisme —entès des de la *Carta als romans*— és l'«a priori» d'Occident, cosa que vol dir que l'esdevenidor d'Europa troba el seu sentit justament en les seves arrels cristianes.

La història, tal com l'entén Fullat, que segueix aquí Gadamer, és una experiència a la recerca de sentit, de manera que l'humanisme del segle XX s'intel·ligeix des de l'hermenèutica dels seus precedents o preliminars. És clar que Fullat s'estima més la no-clausura de Gadamer, que viu des de la tradició, que no pas el racionalisme il·lustrat i alliberador de Habermas. No es pot negar que Fullat ha estat influït per l'hermenèutica gadameriana i, al seu torn, per la teologia luterana (Schleiermacher, Rudolf Bultmann, Karl Barth), de manera que el llibre que tenim a les mans és el resultat d'una excursió realitzada a partir de la *sola scriptura*, és a dir, de textos no precisament i únicament religiosos per tal d'interpretar i comprendre una realitat històrica. De fet, comprendre no és res més que descobrir el sentit d'un text o d'una conducta, en comptes d'atenir-se simplement als fets, com defensaven els positivistes. Si a les ciències empírico-naturals només els importa el present, la veritat en les ciències humanes consisteix a il·luminar l'actualitat des de la tradició i amb vista a l'avenir. I això més

encara si tenim en compte que la consciència és temporalitat, és a dir, la deu del temps que dóna sentit al passat —la Història és la concreció de les figuracions culturals— i al futur: abans de ser nosaltres, som història. L'home es realitza històricament fins al punt que el present ben sol no existeix, atès que cal comptar ineludiblement amb horitzons canvians de la memòria del passat i de l'expectativa que obre el futur.

Podem dir que Fullat és un intel·lectual de la *in-satis-facció* (inacabament) categorial, del pensador que no es troba còmode amb aquest món postmodern que al seu entendre es va desencadenar a partir de l'any 1900, data que coincideix amb la mort de Nietzsche, tot i que Heidegger continua sent el pensador més profund de la postmodernitat. D'alguna manera, Fullat estableix una autèntica filosofia de la història que implica una nova divisió de la història en tres fases o etapes històriques ben definides: la premodernitat (precristianisme, cristianisme, fins a la publicació del *De hominis dignitate* de Pico della Mirandola, el 1486), modernitat (Renaixement, Il·lustració) i postmodernitat. Des d'aquesta perspectiva històrica, l'acceptació i generalització del cristianisme no es va donar fins el concili de Nicea (any 325), en el qual es proclama que Jesucrist és realment un home (cosmovisió grega i romana) i és a la vegada YHWH (tetragrama de quatre consonants impronunciables que dóna sentit a la cosmovisió jueva que identifica Déu com aquell Absolut silenciós). Al seu torn, i a banda del credo de Nicea, la icona del cristianisme la trobem en el Pantocràtor, o Jesucrist Senyor de l'Univers, que descansa damunt de la síntesi que subsumeix el judaisme i el paganisme grecoromà en el «Déu-fet-home».

D'alguna manera el cristianisme representa una síntesi —no en el sentit hegel·lià sinó més aviat una fusió entre la tradició jueva, grega i romana— que s'expandeix ràpidament. D'aquesta fusió va sorgir el domini cristià (del segle IV al XV), que té com a valor la *charitas* (amor) que inunda tot l'univers cristià fins a l'extrem que tot s'alimenta d'aquest valor. Per aquesta via, el cristianisme que prové del profetisme hebreu integra el paganisme —amb les referències a la naturalesa—, la felicitat —com a punt teleològic— i l'excel·lència de la virtut. La regla d'or es troba en l'Evangeli de Mateu (6, 12): «Perdona els nostres deutes, així com nosaltres els perdonem a qui ens deu.» Al seu torn, Crist —norma definitiva de la conducta moral— constitueix un universal a manera d'autèntic i exemplar imperatiu categòric. No endabes l'Evangeli de Joan, 13, 34-35 fa avinent aquelles paraules de Jesús: «Us dono un manament nou: que us estimeu els uns als altres. Tal com jo us he estimat, estimeu-vos també entre vosaltres.»

Ara bé, després del desenvolupament del cristianisme, durant tota l'edat mitjana es va produir una mena d'esgotament cristià. En la cristiandat medieval tot estava lligat i ajustat. Fe, raó i món funcionaven de manera integrada, mentre

que en la modernitat l'ésser humà es desprèn de Déu. L'antropologia i les ciències modernes esvaeixen l'encarnació i comencen a divergir de nou el judaisme i el paganisme. El triangle (Jerusalem, Atenes i Roma), que va fer possible el cristianisme —que es va objectivar en cristiandat—, deixa de ser un triangle i esdevé una recta que uneix altra vegada, com altres temps, Atenes i Roma. El profetisme hebreu perd empena a favor del paganisme grecoromà, que només viu en l'interior de la immanència. Tot plegat prepara la concepció renaixentista, que serà ja immanent. Són indicis del final de la premodernitat dominant i de l'anunci de l'arribada de la modernitat, en la qual l'ésser humà i la raó desplaçaran Crist com a referència total. S'ha passat del Pantocràtor a la dignitat humana fins al punt que l'home substitueix Jesucrist, l'antropocentrisme ocupa el lloc del teocentrisme: a la Gioconda (acabada el 1507), la Monna Lisa somriu amb una naturalitat que no té cap mena de direcció transcendent.

El procés modernitzador que es desencadena a partir del Renaixement i que prossegueix amb la Il·lustració és ben conegut. Els *studia humanitatis* retornen la veu als grecs i als llatins. L'home assoleix una pretesa majoria d'edat en què només es deixa governar per la seva raó: raó, la *raison*, la *Vernunft*. La conseqüència és òbvia: Il·lustració, segle de les llums, *Aufklärung*, *Enlightenment*. L'home s'emancipa de la tradició, de l'Església i de la Bíblia. El Déu d'Abraham, d'Isaac i de Jacob, el de Jesús, cedeix el lloc a un Déu que és el Gran Arquitecte, el Principi o la deu racional i arquitectònica de la realitat. La modernitat ja no és cristiana, sinó radicalment i profundament humana: el *sapere aude* de Kant situa la raó en el lloc de la divinitat.

Tot amb tot, la història continua d'una manera desconcertant atès que el subjecte modern —el que va de Descartes a Kant— també ha estat vilipendiat pels postmoderns (Nietzsche, Freud, Heidegger, etc.). Ara ja no es disposa d'un únic sentit sinó de sentits plurals i divergents en una època postmoderna que ha fet públic elogi de la diferència al marge de la història i de la memòria. El món postmodern iniciat amb el segle XX s'assembla a un conjunt caòtic que allarga el joc d'ombres i de llums en què ens descobrim vivint. Tant és així que s'ha bandejat el pes de la tradició —Occident ha elaborat històricament valoracions-valors— i s'accepta sense reticències un món de banalització que a tot estirar aspira a una ètica de mínims. A més, l'elogi d'un món altament tecnocientífic ha generat una Europa rica, postmoderna, alienada i embriagada. Tot plegat, ens ha fet oblidar la dimensió utòpica del profetisme jueu, assumida també pel cristianisme, que ofereix encara avui un horitzó d'esperança. Al capdavall, allò que ens és propi és justament la Pasqua, és a dir, continuar superant-nos perquè el destí és sempre obertura: l'encarnació cristiana s'ha de transferir a altres pobles i altres civilitzacions, tot i que només com a proposta i oferiment, sense perdre de vista que s'ha

RECENSIONS

d'evitar caure en els fonamentalismes religiosos però també polítics a fi de fugir dels imperialismes que planen sobre la terra. En resum: el que proposa Octavi Fullat és una restauració humanista que sigui fidel a la tradició i que d'una manera utòpica s'obri vers el futur. Si no hi ha esperança, defalleixen els valors i les tasques, i de res servirà continuar en una Europa que a voltes sembla que ha caigut en l'avorriment i, fins i tot, en el fàstic.

Conrad Vilanou i Torrano